

Antoni Tàpies i Joan Fuster: pintura i escriptura recíproques

Ferran Carbó (València)

■ 1

El 9 d'octubre de 1981 Antoni Tàpies va escriure una carta a Joan Fuster, en què li mostrava el suport i li feia costat per l'atemptat que havia patit l'escriptor la matinada de l'11 al 12 de setembre de 1981.¹ Els feixistes, en moments de turbulències polítiques, havien atacat Fuster per ser un referent essencial en la cultura catalana durant la dictadura franquista, el qual encara era considerat *perillós*, almenys a València, per aquells que encara s'entestaven a perpetuar el règim anterior aixoplugats en un bel·ligerant anticatalanisme. Tàpies en tornar d'un viatge, s'assabentà de l'atemptat sofert per l'homenot de Sueca i li manifestava: «no tinc paraules per expressar tota la meva indignació». El pintor tot seguit intentava ajudar Fuster: «De tot cor m'ofereixo per contribuir a reparar com sigui els danys que t'han causat i, no cal dir-ho, per solidaritzar-me amb tu i tot el que representes».

Aquesta és l'única carta entre tots dos que es conserva al centre documental Casa Joan Fuster de Sueca, al carrer sant Josep, número 10, l'indret on van esclatar les dues bombes aquella nit de la diada de 1981. El to de la carta i l'oferiment desinteressat per a reparar els danys palesen la sincera admiració que el pintor, sens dubte, sentia per l'escriptor: als ulls de l'artista barceloní Fuster *representava* compromís i nacionalisme i era un referent indiscutible en aquell moment de la dissolució de la dictadura amb el canvi de règim, a més d'un gran escriptor. De fet, resultat de l'amistat i d'aquesta admiració, en el fons artístic conservat a la casa de Fuster, hi ha tres obres obsequiades per Tàpies, vinculables, com veurem, a la segona part dels anys setanta i que, per tant, omplen el segment cronològic immediatament anterior a la carta esmentada. Les tres obres reproduïdes pertanyen a la

1 Vull agrair l'autorització de la consulta d'aquesta carta a la Biblioteca de Catalunya, i la seua consulta al Centre de Documentació Fuster de Sueca.

Col·lecció d'Art de Joan Fuster, Centre de Documentació Joan Fuster de Sueca i hi han estat catalogades amb les següents referències:

- CF032: «Dibuix per a portada d'un llibre», s.d.
- CF062: «s.d.», s.d.
- CF084: «s.t.», 5-2-1979.

Fig. 1: *Dibuix per a portada d'un llibre*, s.d. © Fondation Antoni Tàpies
Barcelona / VG Bild-Kunst, Bonn 2013

La primera d'aquestes peces (fig.1), de 22'7 x 23'2 cm, és una pintura sobre cartró, en roig sobre fons marró, sense dedicatòria ni data i, com indica el títol, fou la portada que va acompanyar un llibre. Aquest llibre era de Fuster i s'intitulava *Contra el noucentisme*, editat per Editorial Crítica, Bar-

celona, el 1977. Tal vegada la portada va ser demanada al pintor per Xavier Folch, el director editorial, més que no pas l'autor, encara que li regalés l'original. L'obra mostra, en roig, les inicials de l'escriptor, una *J* i una *F* amb un punt a la fi. Les dues línies horitzontals de la lletra *F* fan com una obertura de menys a més, com si fos, suggerís o connotés una boca oberta. A més a més, aquesta lletra té en la línia superior una traça més ampla i no homogènia, com en forma de serra. El roig pot remetre a l'autenticitat i al compromís i, a més, la forma evocada de boca o de serra pot ser vinculable a la veu esmolada i crítica que sempre caracteritzà l'assagista.

Cal recordar que Tàpies, sobretot en els anys setanta, elaborà diferents portades de llibres, discos o cartells, la qual cosa el connectava amb l'efervescència sociocultural del moment històric i l'apropava, per la comunicabilitat i el destinatari d'aquests suports, a un públic més ampli, fins i tot de masses. Recordem, per exemple, la seua participació decisiva en Edicions del Mall o en cartells com ara el que el 1978 serví de reclam per a l'homenatge «Ara és demà», que el PSUC organitzà sobre la figura de Miquel Martí i Pol a Roda de Ter, on, per cert, hi participaren poetes com Pere Quart, Agustí Bartra o, convé recordar-ho, Vicent Andrés Estellés; realitzat el mateix any que el poeta de Roda de Ter havia editat el seu llibre més famós i venut: *Estimada Marta*. Tot plegat era una manera clara de participació militant i de suport a actes reivindicatius, de compromís cultural i polític; era una clara actuació pel catalanisme. El mateix feia Fuster amb col·laboracions semblants, que complementaven la seua escriptura lúcida i crítica: prologar llibres i discos, avalar cantautors, com per exemple Raimon, donar suport a qualsevol iniciativa sociocultural antifranquista, democràtica i catalanista. La pintura i l'escriptura així es convertien activitats culturals convergents.

Aquesta primera obra de Tàpies del fons Fuster, cal vincular-la, per tant, a la data de 1977 i al llibre per al qual es converteix en un paratext: *Contra el noucentisme*. El llibre de Fuster recull els seus treballs d'estudi que, originàriament, havien estat destinats a introduir les obres reunides de Salvat-Papasseit, Salvador Espriu i Josep Pla; al capdavant tres noms fonamentals en la cultura catalana del segle XX, tres noms situats, segons l'autor, com a excepció o «contra el noucentisme» dominant durant el segle XX. El llibre s'acabà d'imprimir el dia 29 de desembre de 1977, l'any del Congrés de Cultura Catalana.

Fig. 2: Sense títol, s.d. © Fondation Antoni Tàpies Barcelona / VG Bild-Kunst, Bonn 2013

La segona de les obres (fig. 2), de 36 x 28'3 cm, és com un gran signe semblant a una *S*, en tinta negra sobre fons blanc, amb altres signes menuts i en negre també (com una *ç*, una *r* i una creu –les permanents creus de

Tàpies—), i no té data. Hi ha, amb traça negra semblant a la de la signatura, com una dedicatòria a unes inicials que podrien ser *JF*. Tant aquesta obra com també l'anteriorment referida confirmen el caràcter iconogràfic de la producció artística de Tàpies, i palesen amb claredat la importància dels signes que representen lletres. El signe gran, central i dominant la composició, suggereix sinuositat i moviment, dinamisme i inquietud. La lletra menuda solta més destacada és la *ç*, tallada pel mig amb la ratlla, que remet al signe musical de compàs binari, i que pot suggerir la *ç* trencada, és a dir, una lletra singular de l'alfabet català i no existent en l'espanyol, per tant, una lletra de diferenciació i de diferència. Si en l'obra anterior el material de suport era el cartró, en aquesta és el paper: en ambdós casos materials bàsics i quotidians, convertits en rellevants com a matèria prima de l'obra. Els colors de les traces en ambdues també són clars i bàsics: el roig i el negre, respectivament. Si el signe central el mirem com una *S*, llavors, curiosament, coincidiria amb la lletra inicial de la localitat de Fuster, Sueca. Convé observar, tanmateix, que és un signe recurrent en la producció de Tàpies.

Aquest quadre, a més a més, fou reproduït a la revista dirigida per Joan Fuster, *L'Espill*, al primer número aparegut (número doble 1-2) de primavera-estiu de 1979. Aquest era l'any i el moment —la primavera de 1979— de l'exposició de Tàpies a València, a la Galeria Punto, aquest era l'any d'un text de Fuster sobre Tàpies, com veurem més avant. Tàpies participava amb la reproducció de quatre obres seues (una en la portada i tres en l'interior) en la revista dirigida per Fuster. Cal observar que en la revista esmentada les tres reproduccions interiors de les obres es fan en blanc i negre s'alternen amb pàgines de poemes de Vicent Andrés Estellés. El número, després de la portada amb una obra de Tàpies, que conté les quatre barres roges sobre un color groc complementat pel color os del paper —situades sobre un gruixut signe en negre—, té el següent text de presentació de l'artista barceloní:

ANTONI TÀPIES és autor de l'obra que reproduïm en la nostra coberta, obra realitzada en 1977 i donada, com a mostra de solidaritat, als organitzadors dels Premis Octubre d'aquell any —Tàpies n'havia estat jurat—, castigats per la repressió política amb una multa de mig milió de pessetes. Llavors fou utilitzada en un cartell que duia, com a text, un manifest de nombroses organitzacions democràtiques dels Països Catalans, protestant pel càstig. En aquesta ocasió, el pintor ha volgut, també, col·laborar en la il·lustració de la part literària d'aquest primer número de *L'Espill*.

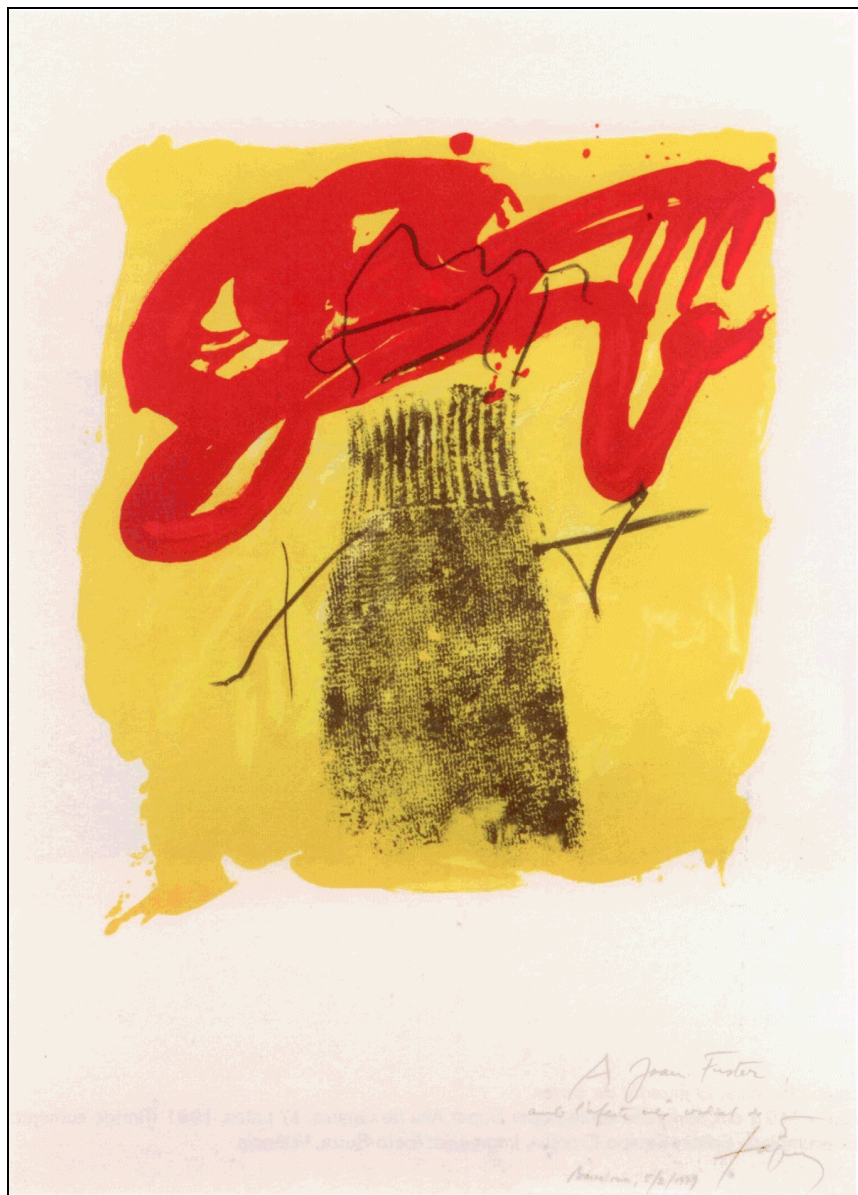

Fig. 3: Sense títol, 1979. © Fondation Antoni Tàpies Barcelona / VG Bild-Kunst, Bonn 2013

La tercera obra de Tàpies del fons Fuster és la més elaborada: es tracta d'una litografia sobre paper (fig. 3), de 75'5 x 56'5 cm, que té escrita la següent dedicatòria: «A Joan Fuster amb l'afecte més cordial de», amb la signatura del pintor; el lloc, Barcelona; i la data, 5/2/1979. El quadre, el més cromàtic de tots tres, té tres colors: groc, roig i negre. El groc és el del color del fons i el roig és el color de la traça del signe o conjunt de signes adherits —que poden suggerir, fusionades dins l'extensa traça, una *j* i una *F*— la qual se situa en la zona alta del quadre. Sota aquest signe, hi ha una mànega opaca negra, situada en vertical, la qual acaba en la part alta amb la silueta d'un puny o mà closa translúcida: del puny ix aquell roig del signe, per tant, aquell creix en horitzontal vers els laterals del quadre. Com si el roig derivés del braç acabat amb el puny, com si fos, en el rerefons, el resultat de la intervenció d'aquest. El compromís de l'escriptor o del pintor, tant se val, genera signes sincers que són compromís: de fet, a un extrem dretà del conjunt signic en roig hi ha quatre ratlles en vertical, que remetent sobre el fons groc a les quatre barres. A més, en cadascuna de les bandes laterals hi ha una creu en negre. El quadre és una aposta ferma pel compromís de l'artista i pel compromís de l'escriptor amb el catalanisme militant.

■ 2

Des del primer moment de la seua escriptura, per tant, molt abans de la relació amb Tàpies, Joan Fuster mostrà un marcat interès per la pintura i el dibuix. Sens dubte, hi ha un component biogràfic que ajuda a entendre la formació i preocupació artística fusteriana des de primera hora de la seua joventut: el fet que el pare de l'assagista fos professor de dibuix. Convé recordar que entre 1947 i 1950, l'escriptor de Sueca havia fet trenta vinyetes i sis dibuixos: aquests majoritàriament acompanyaven la revista *Verbo*. *Cuadernos literarios* i algunes edicions de llibres de Verbo o de Torre, és a dir, publicacions del País Valencià durant la segona part dels anys quaranta. Fuster fins i tot va pintar un quadre, vinculable al surrealisme i influït per Joan Miró, que va regalar el 1950, data de la composició, a Jaume Bru i Vidal com a regal de nocces,² i que presenta un fons superior blau clar i un groc-ocre inferior, els quals respectivament remetent al cel —on hi ha una

2 Aquest quadre ha estat reproduït en la portada de la revista *Abalorio*, núm. 26-27, 1999, en un monogràfic sobre Jaume Bru i Vidal. Dec a Francesc Pérez i Moragon el coneixement d'aquesta reproducció.

lluna i astres— i a la terra —on hi ha una dona en roig, dreta; una altra en negre, asseguda; com una silueta de vegetació, en verd; i una escala, que vincula la terra i el cel.

El seu interès incipient per la pintura fou simultani, i en part en paral·lel, als seus primers temptejos poètics: hi ha un gust primerenc pel simbolisme i a partir d'un moment sobretot pel surrealisme. Aviat, amb el pas a la prosa, en decantar-se per l'assaig, aquest interès es convertí en reflexió articulada: el 1954 havia conclòs *El descrèdit de la realitat*, la seua obra emblemàtica sobre l'art i pintura, la qual fou editada el 1955 a Mallorca, per Moll, i ha quedat sempre referida com el seu primer assaig publicat. I també havia escrit les dues parts de *Les originalitats*, que, malgrat ser editades el 1956 a Barcelona, per Barcino, tenen com a data de redacció el 1952: a la primera d'aquestes dues parts, hi tracta sobre l'originalitat en la poesia i en l'art, al capdavant sobre estètica. També cal recordar que de 1952 és l'antologia publicada a Alacant, *Antología del surrealismo español*. I que entre 1952 i 1960, al seu *Diari* incorpora nombroses reflexions sobre la mateixa temàtica («Entre Miquel Àngel i Kandinski», 15-III-1952, o «Sobre pintura», 15-VIII-1953). El conjunt d'aquestes obres, doncs, palesen algunes coordenades clares: l'interès de Fuster per la pintura i l'art, les connexions entre art i realitat, i l'atracció per l'originalitat i la modernitat en l'art i en la literatura. Són, tot plegat, textos assagístics en què medita sobre art i estètica, i que es concentren en la primera part de la dècada dels cinquanta. És com si el seu focus d'interès dominant, en abandonar el conreu de poesia, fos la reflexió assagística sobre l'art.

Fuster dedicà moltes de les seues reflexions assagístiques i periodístiques a la pintura i als pintors. També col·laborà, com ja hem assenyalat, amb aquests en presentacions de catàlegs i exposicions al llarg de la seua vida: recordem la seua vinculació amb Andreu Alfaro, Josep Renau o Manuel Boix, entre molts altres. El fons artístic de la Casa Joan Fuster conté 253 peces. Antoni Furió (1994) recull catalogades 23 aportacions a catàlegs d'artistes. Fuster gaudia de l'art, aquest era font d'inspiració i també de coneixement. Sabia que les manifestacions artístiques i culturals formen part de l'experiència humana i, per tant, aquestes sempre van motivar la seua preocupació i el seu interès (Calle, 2005a).

Sovint s'ha dit que *El descrèdit de la realitat* és un llibre únic en el context cultural català i espanyol dels anys cinquanta, per la informació i la formació que conté i comporta. S'hi medita sobre les connexions referencials de l'art i la realitat, i s'hi planteja com, des de Giotto a Kandinsky, ha canviat la relació de l'artista amb aquesta realitat. El pintor que havia descobert la

realitat i volia plasmar-la en el llenç, en l'esdevenir històric, però se'n distància en voler deslliurar-se d'aquella tradició, per buscar l'originalitat davant la saturació, per no copiar la realitat sinó transfigurar-la o transcendir-la (Balaguer, 2007: 44–52). La història de l'art és la història de la lluita de l'artista contra els models repetits i esgotats, la recerca de l'originalitat, de l'autonomia de l'obra respecte als referents (Balaguer, 2007: 134). Per a Fuster, l'art abstracte havia comportat un tall respecte a la tradició pictòrica occidental basada en la referencialitat i la figuració. També hi són centrals les reflexions sobre la funció comunicativa de l'art (Calle, 2010: 33–55), perquè Fuster correlaciona amb claredat la crisi de la vinculació objectiva de l'art amb la realitat, amb la pèrdua de la capacitat comunicativa del producte artístic respecte al seu receptor. Aquests supòsits prefiguraven el pensament fusterià quan va descobrir amb interès la producció primerenca d'Antoni Tàpies.

■ 3

Sens dubte, el primer contacte de Fuster amb el nom de Tàpies fou a partir de la revista i el grup *Dau al set*, on el pintor participà des de la seua creació el 1948. Així ho recorda a *Literatura catalana contemporània*: «*Dau al set* va ser, sobretot, la plataforma material i intel·lectual d'uns quants pintors d'excepció: Antoni Tàpies, Modest Cuixart, Joan Ponç, Tharrats» (Fuster, 1971: 413). Ja el mateix 1951, i abans dels assajos editats el 1955 i 1956, en carta a Riera Llorca del 20 d'abril de 1951, plantejava el seu primer contacte amb la revista i el pintor, i en feia una primera i clara valoració:

Ja que he retret el grup “*Dau al set*” et preguntaré si vosaltres en teniu alguna notícia. Per la premsa literària espanyola sé que publiquen, o publicaven, una revista amb aquell títol català; tinc la impressió que es tractava d'una cosa per a butxaques privilegiades. El grup el constitueixen pintors i poetes, de tendència diguem-ne surrealista. Dels pintors –Joan Ponç, Antoni Tàpies i Modest Cuixart– he vist dibuixos i reproduccions de quadres, i em semblen veritablement excepcionals. Una mica influïts per Miró, però amb una potència original innegable. (Fuster / Riera Llorca, 1993: 122)

Llavors, al voltant de 1951, els joves Fuster i Tàpies convergien en l'interès pel surrealisme. Cal recordar que aleshores Fuster encara no havia començat els seus viatges a Barcelona i les coneixences personals que se'n derivaren, la qual cosa féu amb certa regularitat a partir de 1954, i fins aleshores el focus seu de relacions rellevant fora del País Valencià era el dels contactes amb les revistes d'exili *La Nostra Revista* i *Pont blau*. De fet, Fuster

havia publicat per primera vegada a *La Nostra Revista*, número 52-53, a Mèxic, l'abril i maig de 1950, el seu primer assaig polític –l'altre nucli d'interès, juntament amb l'art, de la prosa del primer Fuster–, intítulat «València en la integració de Catalunya», en el qual, en parlar d'*insensibilitat* per la perifèria, hi deia:

N'hi ha prou amb fullejar una història de Catalunya, amb consultar els programes polítics de qualsevol tendència. La història de València no era història de Catalunya més que marginalment: tema d'apèndix. València no existia, així: no existia per als programes d'acció política. Hom especulava sobre les característiques nacionals de Catalunya, i els valencians no ens hi reconeixíem. Quan vegeu un recull de folklore català, no cuideu de trobar-hi el de la regió valenciana. I qui diu València, diu Mallorca o el Rosselló. (Fuster, 1995: 20)

L'hivern de 1953 Riera Llorca havia escrit a Fuster i li plantejava si volia fer un viatge a Barcelona per tal de conèixer personalitats i grups resistents. Fuster s'hi apuntà. Les despeses les assumiria *Pont Blau* i Rafael Tasis en faria de mitjancer. Fuster col·laborava amb la revista i aleshores havia de publicar *La poesia catalana fins a la Renaixença*. En el seu viatge havia de fer una conferència a partir de la informació d'aquest llibre en la Societat Catalana d'Estudis Històrics, al capdavant de la qual es trobava Ramon Aramon. Un 10 de febrer de 1954, a les 15 hores de la vesprada, Fuster arribava en un TAF a la ciutat de Barcelona per a sojornar durant vuit dies, i amb l'acollida s'encetava una de les grans aventures intel·lectuals del segle XX per a la llengua i la cultura catalanes. Com ha indicat Jordi Ginebra s'integrava com a valencià en la cultura catalana resistencial que s'impulsava des de Barcelona, i ho aconseguia «amb naturalitat, sense estridències. Una naturalitat que significava també l'inici de l'esforç més important que s'ha fet de comprensió històrica i sociològica del fenomen dels Països Catalans» (Ginebra, 1993: 65). Des d'aleshores Fuster construí tota una xarxa de relacions a títol personal amb nombrosos escriptors i artistes de Catalunya, i a nivell col·lectiu i de manera creixent i permanent, entre el País Valencià i Catalunya (Carbó, 2012a).

Un any i mig després d'aquell primer viatge, Fuster, en carta a Rafael Tasis del 25 de novembre de 1955, feia referència a la *III Exposición Bienal Hispanoamericana de Arte* que es va celebrar a Barcelona a la tardor de 1955, entre el 24 de setembre i el 6 de gener, de gran repercussió en l'art de postguerra, i hi manifestava la voluntat d'anar-hi per «contemplar les genials pintures de què esteu gaudint els barcelonins» (Fuster, 2009: 148). Finalment, no hi pogué assistir però se n'assabentà de l'enfrontament que hi

hagué entre la pintura de Josep de Togores i la d'Antoni Tàpies. Tàpies hi obtingué el Premio de la República de Colombia.

A *Literatura catalana contemporània*, Fuster és contundent en la valoració de Tàpies: «Hi mereix una atenció especial el llibre *La pràctica de l'art* (1970), d'Antoni Tàpies (Barcelona, 1923) pel caràcter de testimoni militant, en opinions i intencions, que s'originen en l'obra d'un dels pintors més interessants de la Catalunya del segle XX» (Fuster, 1971: 414). Pintor d'*excepció, interessant...* són algunes qualificacions de l'inici dels anys setanta per a la producció d'un pintor que l'atreïa, el qual admirava, perquè veia la combinatòria del compromís i l'originalitat estètica del seu art; per tant, la possibilitat d'avançar de la pintura moderna i abstracta sense desvincular-se o allunyar-se del seu context, sense perdre comunicabilitat.

L'any 1974, a València, *Els Quaderns de Gorg* publicaven al número 11 una portada de Tàpies: sobre un fons groc, hi havia sobreposada una forma redona i gruixuda de roig, i damunt signes en negre que remetien al martell i la falç. Gonçal Castelló, impulsor de la publicació es trobava fermament vinculat, abans i durant el franquisme, al comunisme clandestí. A la base de la forma i el signe, complementaven el conjunt quatre ratlles roges amb traça d'acompanyament de negre, les quals remetien a les quatre barres. Nacionalisme i compromís militant es troben al rerefons del cartell de Tàpies. El monogràfic dels quaderns era un *Homenatge a la impremta valenciana (1474–1974)* pels seus cinc segles.

Tres anys més tard d'aquesta presència de Tàpies al País Valencià, l'any de la portada de Tàpies a *Contra el noucentisme*, Fuster el destacava en un article de novembre a *La Vanguardia Española*, intítulat «Ahora en París y en Berlín. Presencia catalana en Europa», on esmentava Tàpies com un dels grans noms que havien exportat la cultura catalana arreu d'Europa:

La “cultura catalana” sin “lengua” –pintores, escultores, arquitectos, músicos– ha conseguido una difusión internacional muy apreciable. El pincel, el pentagrama –o el instrumento–, la piedra o el metal, los planos, Gaudí y Alfaro, Tàpies y Mompou, Albéniz y Nonell [...]. (30-XI-1977)

Aquest mateix any 1977, amb Fuster, un altre dels noms emblemàtics del País Valencià a l'època contemporània mostrava atracció i admiració per la pintura de l'artista: Vicent Andrés Estellés publicava el volum *Manual de conformitats. Obra completa 2*, en el qual incloïa com a primera obra *Primer llibre de les odes*, obra segons l'autor escrita entre 1968 i 1973, la qual conclouïa amb el poema «Oda pública a Antoni Tàpies». Segons les paraules

a la nota final de l'obra, l'escriptura d'aquesta oda «cal situar-la, també, a Santa Ponça, però l'any 1969» (Andrés Estellés, 1977: 42). L'interès del burjassoter per la pintura és evident al llarg de la seua obra: només cal recordar que al mateix *Primer llibre de les odes* hi ha una «Oda mural a Joan Miró» o que pocs anys després al poemari *El corb* incloïa la secció intitulada «Homenatge a Pablo Picasso», per posar dos exemples clars. O que dins els volums *Mural del País Valencià* inclou el poemari *Llibre dels pintors*. Com hem assenyalat abans, Estellés participà a la revista *L'Espill* núm 1-2, de la primavera-estiu de 1979, revista dirigida per Fuster, amb poemes llavors inèdits (catorze sonets) del *Llibre de Xàtiva* —posteriorment publicats com a *Xàtiva*— els quals anaven alternats amb la reproducció en blanc i negre de tres composicions de Tàpies. Al capdavant, la proposta de *L'Espill* combinava pintura i poesia des del paràmetre del compromís estellesià de sonets com el següent, ple de recurrències fòniques i al·literacions de la *s* —recordem-ho, signe central suggerit en el segon dels quadres de Tàpies reproduïts—:

Seràs el rent que fa pujar el pa,
seràs el solc i seràs la collita,
seràs la fe i la medalla oculta,
seràs l'amor i la ferocitat.

Seràs la clau que obre tots els panys,
seràs la llum, la llum il·limitada,
seràs confi on l'aurora comença,
seràs forment, escala il·luminada!

Seràs l'ocell i seràs la bandera,
l'himne fecund del retorn de la pàtria,
troç esquinçat de l'emblema que puja.

Jo pujaré piament els graons
i en arribar al terme entonaré
el prec dels béns que em retornaves sempre!

L'«Oda pública a Antoni Tàpies», pocs anys anterior a aquest sonet, conté 60 versos decasíl·labs, clàssics o cesurats, agrupats en quinze estrofes de quatre versos, amb rima consonant creuada cadascuna. Opta, per tant, per la forma tradicional de la mètrica i la versificació. Com a oda, és un poema homenatge en què en fa una lloança. I hi esmenta trets de la pintura de l'artista: *llistons, traç, esgarranyes, barres, mur, alfabet, braons, ferros...* són alguns dels mots que hi apareixen i que remetien amb claredat a la singular producció del pintor.

En les primeres estrofes Estellés el tracta de *vós*, com a interlocutor intratextual, i intenta mostrar en vers el que l'estil del pintor descobert li suggereix. Després, el tracta de *tu*, amb una major proximitat i adhesió; i finalment el *jo* i el *tu* (el poeta i el pintor) configuren un *nosaltres* compartint horitzó i inquietuds:

Traceu, feroç, els llistons de la gàbia!
Digne, creueu, inhòspita, la mina.
Molt més, molt més que un horror s'endevina!
Traceu, feroç, els senyals d'una ràbia.

[...]

Vostre febril i enumerat esquema,
allò que feu amb públic argument,
s'ha esdevingut un fosc mapa insistent:
el lloc on neix el metall de l'emblema.

Amb quins mots greus, que us facen companyia,
ara us diré un brusc enteniment? [...]

He endevinat, en l'amarg traç impur,
el naixement nafrat del colomí. [...]

Quatre braons, quatre ferros o rius.
Són de quitrà! I aquell convuls penell?
Ens han deixat sols amb l'os i la pell!
I, mutilats, tenim els ulls captius.

[...] Aclarirem inscripcions del mur.
Retornarem des de l'impur al pur.

Si no us conec, us he reconegut.
Oh Catalunya de maons solars!
Sabrem llegar l'idioma dels fars. [...]

Estellés va veure en Tàpies no sols un estil pictòric sinó, a més, un posicionament compromès davant el temps històric que li corresponia de viure. I, per tant, s'hi trobà a si mateix.

Cal recordar i afegir que el 1996, tres després de la mort del poeta de Burjassot, es publicaven a València els tres volums de *Mural del País Valencià*, aquella obra magna d'Estellés, de tres extensos volums, que fou escrita en la segona meitat dels anys setanta. El quadre que acompanya la portada del primer volum és de Tàpies: hi ha sobre un fos color terra o fang cuit, un signe associable a una figura humana i en lletra negra sobreposat, a la part alta, els mots «Recordant» i més avall en tres nivells o línies: «Vicent» «Andrés» «Estellés». Era el retorn de l'homenatge, per part de Tàpies.

■ 4

L'any 1979 Fuster va escriure sobre el pintor un treball publicat en dues versions, una en castellà i l'altra en català, amb algunes alteracions puntuals més enllà de l'estricta traducció. Es tracta dels dos documents apareguts a l'entorn de l'exposició del pintor a València. El primer publicat fou «El “sentido” de Antoni Tàpies» (*La Calle*, 50, 6/12 de març de 1979: 50); i l'altre, «Tàpies», era el prospecte que acompanyava el díptic publicitari de l'exposició *Tàpies. Obra reciente* de la Galeria Punto de València, exposició inaugurada el 24 de març.³

La segona setmana de març de 1979 Fuster publicava el primer i avançava a la premsa algunes idees sobre el pintor, l'exposició del qual es podria veure dues setmanes després. L'article, de pàgina completa, confirma la «fascinación» que sent per l'obra de Tàpies per ser una producció carregada de sentit i alhora apropada a la realitat per la tria de les «fórmulas o medios que, por sí mismos, tienen ya una “significación objetiva”». Considera que Tàpies amb «austeridad de procedimientos y premeditaciones [...] ha encarnado en su obra nuestros mil rechazos de cada día», per «bajar a la calle», i haver sabut fer la depuració i l'allunyament de l'anècdota, amb un «lenguaje plástico, incisivo y clarividente» (Fuster, 1979a).

Pel que fa al treball que acompanya el fulletó de l'exposició *Tàpies. Obra reciente*, cal insistir que és gairebé –tret d'algun mot solt– la versió original en llengua catalana de l'article publicat quinze dies abans en *La Calle*; ara bé, la reproducció anava dirigida a la publicitat de l'exposició i al públic que la visitaria i agafaria el fulletó o prospecte. Així doncs, Fuster recolzava de nou la presència a València d'obres de l'admirat pintor barceloní. La contundència del fragment següent mostra l'estil genuí de la prosa fusteriana:

Sí: probablement, l'obra de Tàpies és com és perquè no podia ser d'una altra manera. Ni podia ser d'enlloc més que d'un ara i ací, que la nodreixen com una arrel. Admetrà tantes “lectures” com es vulgui; la podran enquadrar –els crítics, els marxants, els col·leccionistes– en tal o en tal altre corrent “universal”; obtindrà i ja ha obtingut, les més diverses explicacions, les més curioses exègesis. Però nosaltres, els qui la contemplem i la sentim de prop, no sabríem desvincular-la de la “circumstància històrica” que hem compartit. Antoni Tàpies, amb els ulls i amb els dits, expressa alhora, contradictòries i solidàries, una llarga sèrie de ràbies o de confiances, d'angúnies i d'experiències, de

3 Haig d'agrair la localització d'aquests documents a Brígida Alapont i Francesc Pérez i Moragon, respectivament de la Casa Fuster de Sueca i de la Càtedra Joan Fuster de la Universitat de València, així com també la recerca feta per Florentina Sánchez, de l'Institut de la Creativitat de la mateixa universitat.

frustracions i de victòries, que solament podia congriar-se en la nostra aventura com a poble. I per això, sens dubte, respon a la “tradicció” nacional, i la prolonga, amb una intensitat que els pintamones tradicionaloides i els cosmopolites folkòrics *ad usum Delphinis* no sabrien assumir. I per això, també, és més “revolucionari” que tots ells, i que la resta. (Fuster, 1979b)

Fuster *dixit*. L’assagista va trobar en la pintura de Tàpies el camí d’un art nou, abstracte i comunicatiu, alhora personal i nacional, compromès i militant; al capdavant una eixida al descrèdit de la realitat. I Tàpies sempre va saber que la ploma de Fuster era la millor mostra de l’escriptura com a reflexió vigilant de l’intel·lectual compromès amb el seu temps, la seua societat i el món que li va pertocar de viure. Tot plegat, el respecte, l’admiració i l’emmirallament foren recíprocs, des de ben aviat i durant les intenses i alhora extenses produccions de tots dos. ■

■ Bibliografia

- Alapont, Brígida / Carbó, Ferran / Pérez i Moragon, Francesc (2012): «*Nosaltres, els valencians, cinquanta anys després*», dins: *Joan Fuster. Nosaltres, els valencians 1962–2012*, València: Universitat de València, 9–38.
- Andrés Estellés, Vicent (1977): *Manual de conformitats. Obra completa 3*, València: Eliseu Climent editor.
- Balaguer, Enric (2007): *Els colors i les paraules. Notes sobre Joan Fuster i la pintura*, València: PUV.
- Calle, Romà de la (ed.) (2005a): *El descrèdit de la realitat. Fuster-1955*, València: MUVIM.
- (2005b): «Introducció» a: Fuster, Joan: *El descrèdit de la realitat*, Alzira: Bromera, 9–58.
- / Pérez i Moragon, Francesc (eds.) (2010): *Sobre el descrèdit de la modernitat*, València: PUV.
- Carbó, Ferran (2012a): «Carles Riba i el País Valencià: les relacions amb Joan Fuster», dins: Miralles, Carles / Malé, Jordi / Pujol, Jordi (eds.): *Actes del III Simposi Carles Riba*, Barcelona: IEC / Universitat de Barcelona, 109–136.
- (2012b): «*Sempre serà un bon començ*. Notes a propòsit de *Nosaltres, els valencians*», dins Carbó, Ferran i Pérez / Moragon, Francesc (eds.): *Sobre Nosaltres, els valencians*, València: PUV, en premsa.

- Furió, Antoni (1994): «La producció bibliogràfica de Joan Fuster», dins: Iborra, Josep (ed.): *Homenatge a Joan Fuster*, València: Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura / Consell Valencià de Cultura, 365–379.
- Fuster, Joan (1971): *Literatura catalana contemporània*, Barcelona: Curial.
- (1979a): «El sentido de la pintura de Antoni Tàpies», *La Calle* 50, 50.
- (1979b): «Tàpies», València: Galería Punto.
- (1991): *Textos d'exili*, a cura de Santi Cortés, València: Generalitat Valenciana.
- (1997): *Correspondència*, vol. 1, amb J. Carner, M. Manent, C. Riba, J. Pla, S. Espriu i L. Villalonga, a cura de Francesc Pérez i Moragón, València: Eliseu Climent editor.
- (1999): *Correspondència*, vol. 3, amb E. Martínez Ferrando, a cura de Vicent Alonso, València: Eliseu Climent editor.
- (2002): *Obra completa. Poesia, aforismes, diari, vinyetes i dibuixos*, vol. 1, Barcelona: Edicions 62 / Universitat de València.
- (2004–2005): *Correspondència*, vols. 7 i 8, amb J. Maluquer, a cura de Xavier Ferré, València: Eliseu Climent editor.
- (2009–2010): *Correspondència*, vols. 11 i 12, amb R. Tasis, J. Triadú, A. Comas, A. Manent i J. Molas, a cura de Josep V. Garcia Raffi, València: Eliseu Climent editor.
- (2012a): *Correspondència*, vol. 13, amb M. Cahner, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujades, València: Eliseu Climent editor.
- (2012b): *Obra completa. Assaig I i II*, vols. 2 i 3, Barcelona: Edicions 62 / Universitat de València.
- / Riera Llorca, Vicenç (1993): *Epistolari*, a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona: Curial.
- Ginebra, Jordi (1993): «El diàleg entre els Països Catalans en l'obra de Joan Fuster», dins: Ferrando, Antoni / Pérez Saldanya, Manel (eds.): *Homenatge universitari a Joan Fuster*, València: Universitat de València, 65–69.
- Manent, Albert (2006): «Joan Fuster: relacions amb l'exili i amb la Barcelona cultural de la segona postguerra», dins: Simbor, Vicent (ed.): *Joan Fuster: relacions personals, relacions literàries*, València: PUV, 13–26.
- Pellisser, Nel·lo / Montón, Albert / Pérez i Moragón, Francesc (eds.) (2008): *Ser Joan Fuster: 33 visions sobre l'escriptor*, València: PUV.

Pérez i Moragon, Francesc (1994): *Joan Fuster, el contemporani capital*, València: Germania.

— (2002): «Alguns moments de la vida de Joan Fuster», *Afers* 42-43, 275–317.

Simbor, Vicent (ed.) (2012): *Joan Fuster: el projecte de normalització del circuit literari*, València: PUV.

- Ferran Carbó, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat de València, Facultat de Filologia, Avda. Blasco Ibáñez, 32, 6, E-46010 València, <ferran.carbo@uv.es>.

Zusammenfassung: Der vorliegende Beitrag erforscht, analysiert und rekonstruiert die persönliche und künstlerische Beziehung zwischen Antoni Tàpies und Joan Fuster ausgehend von Dokumenten, Texten und Bildern beider Künstler. Wir beschäftigen uns zunächst mit drei Bildern (aufbewahrt im *Fons Documental Casa Joan Fuster* von Sueca), die Tàpies Joan Fuster gewidmet und zum Geschenk gemacht hat. Im Anschluss sichten wir die verschiedenen Texte, die Fuster über Antoni Tàpies verfasst hat, seine Gemälde und eine Präsentation von Kritiken zur Tàpies-Ausstellung in València 1979. Dann gehen wir auf die Verbindung von Tàpies mit der Region València ein, so etwa seine graphische Beteiligung an der von Fuster betreuten Zeitschrift *L'Espill*. Wir wenden uns abschließend der Beziehung zu dem Dichter Vicent Andrés Estellés zu, der dem Künstler eine Ode widmete und dem dieser eines seiner Gemälde zueignete. ■

Summary: This work reconstructs and analyses the personal and artistic relationship between Antoni Tàpies and Joan Fuster from documents, paintings and texts of both of them. In fact, the three paintings that Tàpies dedicated – and gave – to Joan Fuster as a present are commented and explained (paintings which can be found in the artistic deposit of the Documentary Fund *Joan Fuster* in Sueca). Moreover, we will review the different texts that Fuster wrote about Antoni Tàpies or his paintings, and even the presentations and reviews that he did for the Tàpies exhibition in Valencia in 1979. The work also establishes Tàpies' connection with the Valencian Country, expressed by, for example, his participation in the magazine *L'Espill*, directed by Fuster, in the form of illustrations, or the relationship with the poet Vicent Andrés Estellés, who devoted an ode to the artist, who, in turn, devoted a painting to him. [Keywords: Tàpies and Fuster; relationship; painting and text] ■